

УДК 378:4:09

Т. В. ЛЕЩАК

СТАНОВЛЕННЯ СВІТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Розглянуто причини і передумови становлення світської педагогічної підготовки студентів Львівського університету у контексті загальноєвропейських освітніх процесів. Проаналізовано номенклатуру теоретичних і практичних курсів педагогічного циклу, що пропонувалися для вивчення студентам філософського факультету в останній третині ХІХ століття. Дослідження показало, що становлення світської педагогічної освіти у Львівському університеті в останній третині ХІХ ст. стало логічним наслідком низки освітніх реформ в Австрії після скасування Конкордату в 1870 р. У контексті цих реформ було розмежовано педагогічну підготовку студентів на теологічному і філософському факультетах, зокрема, було розроблено і запроваджено роздільні номенклатури навчальних курсів на основі окремого організаційного, фінансового і кадрового забезпечення.

Ключові слова: педагогічна підготовка студентів, світська освіта, навчальні курси, освітній процес.

Т. В. ЛЕЩАК

СТАНОВЛЕНИЕ СВЕТСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВО ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ В ПОСЛЕДНЕЙ ТРЕТИ ХІХ ВЕКА

Рассмотрены причины и предпосылки становления светской педагогической подготовки студентов Львовского университета в контексте общеевропейских образовательных процессов. Подвергнуто анализу номенклатуру теоретических и практических курсов педагогического цикла, предлагаемых для изучения студентам философского факультета в последней трети ХІХ века. Исследование показало, что становление светского педагогического образования во Львовском университете в последней трети ХІХ в. стало логическим следствием ряда образовательных реформ в Австрии после отмены Конкордата в 1870 г. В контексте этих реформ было разграничено педагогическую подготовку студентов на теологическом и философском факультетах, в частности, были разработаны и введены отдельные номенклатуры учебных курсов на основе отдельного организационного, финансового и кадрового обеспечения.

Ключевые слова: педагогическая подготовка студентов, светское образование, учебные курсы, образовательный процесс.

T. V. LESHCHACK

THE ESTABLISHMENT OF SECULAR PEDAGOGICAL EDUCATION AT LVIV UNIVERSITY OVER THE LAST THREE DECADES OF THE XIX CENTURY

The article contains overview of reasons and prerequisites of incipience of secular pedagogical training of Lviv University students in the context of European educational processes. The variety of theoretical and practical courses of the Philosophy Department in the end of XIX century is analyzed. The study showed that the formation of a secular pedagogical training at Lviv University in the last third of the XIX century was the logical consequence of a number of educational reforms in Austria after the abolition of the Concordat in 1870. In the context of these reforms was demarcated teacher training students in the theological and philosophical faculties, in particular, have been developed and introduced separate nomenclature training courses based on individual organizational, financial and staffing.

Keywords: pedagogical training of students, educational courses, educational processes, secular training.

На сучасному етапі розвитку і реформування в незалежній Україні системи вищої освіти загалом та педагогічної підготовки в умовах класичного університету зокрема, важливого значення набуває вивчення та критичне засвоєння історичного досвіду вітчизняного та

європейського шкільництва. Особливої цінності у цьому контексті набувають дослідження становлення й розвитку теоретичної і практичної вчительської підготовки студентів Львівського університету, який є найстарішим в Україні. Тому **мета статті** – проаналізувати причини і передумови становлення світської педагогічної підготовки студентів Львівського університету у контексті загальноєвропейських освітніх процесів.

Високим рівнем наукового інтересу у вітчизняних дослідників відзначається ретроспективна постановка проблеми становлення і розвитку вищої педагогічної освіти в Україні (О. В. Глузман, Н. М. Дем'яненко, Н. Г. Павлова, С. І. Посохов, О. В. Скрипнюк) і за кордоном (М. К. Дреерман, Н. В. Махиня, Л. П. Пуховська), в т.ч. вивчення історичних здобутків окремих університетів. Тим часом, на сьогодні відсутнє комплексне історико-педагогічне дослідження, присвячене педагогічній підготовці студентів Львівського університету в контексті досвіду загальноєвропейського шкільництва і загальноосвітніх освітніх процесів.

Однією з важливих ознак XIX ст. у сфері функціонування шкільництва в країнах Західної і Центральної Європи стала спроба держави перебрати на себе керування церковними навчальними закладами і сформуванню державну систему освіти. Як відомо, у 1772 р. Галичина була інкорпорована в державний механізм Австрійської імперії, яка на фоні таких провідних європейських держав, як Німеччина чи Англія, вирізнялася особливим консерватизмом. На зміну секуляризаційним реформам Марії-Терезії та Йосифа II кінця XVIII ст. прийшло посилення ролі церкви, яке зберігалось протягом усієї першої половини XIX ст. Врешті, 18 серпня 1855 р. у Відні між Папою Пієм IX та австрійським імператором Францом-Йосифом I був підписаний конкордат, який змінював співвідношення між католицькою церквою і державою, зокрема, в питаннях керівництва освітою [1, с. 221].

Подвійне підпорядкування закладів освіти церкві і державі з відчутною перевагою церковних чинників в результаті прийняття конкордату змінилося повною владою духовенства над системою шкільництва. Зміст освіти в державних і приватних школах за конкордатом визначався відповідно до католицької ціннісної парадигми, а функції нагляду і керівництва навчальним процесом були передані єпископам, які повинні були «слідкувати, щоб у всіх галузях навчання не було нічого противного католицькій вірі і моралі». Скасування Конкордату в 1870 р. не ліквідувало впливу церкви на сферу шкільництва, однак позбавило його законодавчої підтримки [3, с. 372–373]. Були зняті перепони на шляху становлення в австрійських університетах світської педагогічної підготовки поза структурою теологічних факультетів.

Варто нагадати, що лекційний курс «Педагогіка» або «Наука про виховання» з'явився в навчальних планах австрійських університетів на початку XIX ст. З 1806 р. його викладали у Відні, з 1810 р. у Кракові, з 1812 р. у Львові. Лекції з педагогіки читали двічі в тиждень викладачі спочатку філософського, а згодом теологічного факультету. На них могли записуватися студенти всіх факультетів, які навчалися на третьому курсі і готували себе до педагогічного фаху. До слова, викладання всіх навчальних дисциплін в австрійських університетах здійснювалося відповідно до тексту навчального підручника (лат. – *institutum*, нім. – *Vorlesebuch*), що офіційно затверджувався міністерським наказом. Відступ від його тексту не допускався і загрожував професору звільненням [6, с. 61]. Навчальні заняття з педагогіки не були винятком і полягали в тому, що студенти під керівництвом викладача читали, переказували й вивчали текст праці «*Lehrbuch der allgemeinen Erziehungskunde*» («Підручник загальної науки про виховання») професора Віденського університету, архієпископа Вісента Едварда Мільде. Автор був прихильником концепції формальної освіти, а в основі підручника лежали католицькі морально-етичні цінності, філософські ідеї І. Канта й педагогічна концепція Й. Песталоцці [6, с. 235].

Поступово педагогіка, хоча й продовжувала отожднюватися з поняттям «наука про виховання», дедалі більше набувала ознак комплексної дисципліни, яка вивчала всі сторони життя молодшої людини. У 1871 р. для студентів теологічного і філософського факультетів Львівського університету було запроваджено окремі навчальні курси педагогічного циклу. Поступово на філософському факультеті було розширено їх номенклатуру і збільшено кількість аудиторних годин – з двох до чотирьох-п'яти годин у тиждень. Про прагнення посилити

практичний характер отримуваних студентами педагогічних знань свідчить розроблена тематика навчальних курсів [2, арк. 171–174]. Так, у навчальному плані філософського факультету на 1871/72 навч. рік психолого-педагогічний цикл був представлений наступними предметами: 1) «Про застосування підрахунків у науці про людський розум або ж Психології» – 2 год. на тиждень у першому семестрі; 2) «Нарис історії виховання у стародавніх греків» – 2 год. на тиждень у другому семестрі.

Навчальний план факультету на 1872/73 навч. рік містив лише один курс. Предмет «Гімназійна педагогіка» обсягом 2 год. в тиждень був розрахований на цілий рік, натомість протягом 1873/74 навч. року студентам філософського факультету було запропоновано вже три навчальні курси: 1) «Гімназійна педагогіка» – 2 год. в тиждень у першому семестрі; 2) «Психологія» – 4 год в тиждень у другому семестрі; 3) «Логіка застосування» – 5 год. в тиждень у літньому семестрі.

У 1874/75 навч. році у навчальному плані філософського факультету були подані наступні предмети: 1) «Загальна педагогіка» – 3 год. в тиждень у першому семестрі; 2) «Психологія (про здібності і почуття)» – 4 год в тиждень у другому семестрі [4].

Протягом останньої чверті XIX ст. студенти Львівського університету, які готували себе до вчительської професії, мали змогу записатися на лекційні курси педагогічного циклу, що змінювалися майже кожного семестру, передбачали вивчення і окремих розділів педагогіки, і дотичних навчальних дисциплін. Зокрема, навчальні плани того часу повідомляють про викладання таких предметів, як «Основи дидактики» (2 год. в тиждень), «Історія педагогіки у XVIII ст.» (2 год. в тиждень), «Історія педагогіки у XVIII – поч.XIX ст. в Польщі» (2 год. в тиждень), «Психологія у вивченні логіки, етики і педагогіки» (4 год. в тиждень), «Енциклопедія педагогіки» (3 год. в тиждень), «Гімназійна педагогіка» (3 год. в тиждень), «Загальна педагогіка» (2 год. в тиждень), «Дидактика» (3 год. в тиждень), «Основи дидактики» (3 год. в тиждень), «Історія педагогіки з часів Відродження класичних наук до XVIII ст.» (5 год. в тиждень), «Педагогічна психологія» (3 год. в тиждень), «Про завдання психології виховання» (1 год. в тиждень) та ін.

Як помітно з назв перелічених предметів, найчастіше студентам пропонувалися курси, спрямовані на вивчення загальної педагогіки і дидактики («Загальна педагогіка», «Основи дидактики», «Дидактика», «Гімназійна педагогіка») та історії педагогіки останніх століть («Історія педагогіки у XVIII ст.», «Історія педагогіки у XVIII – на початку XIX ст. в Польщі», «Історія педагогіки з часів Відродження класичних наук до XVIII ст.»). Також варто зауважити появу поряд із самостійним курсом психології на філософському факультеті спеціальних курсів, що мали за мету продемонструвати її зв'язок з педагогікою («Педагогічна психологія», «Про завдання психології виховання», «Психологія у вивченні логіки, етики і педагогіки»).

На появу міністерських нововведень у сфері шкільництва викладачі педагогіки Львівського університету реагували (чи були вимушені реагувати) появою лекційних курсів, покликаних розтлумачити студентам сутність відповідних змін. Так, у навчальних планах в середині 1880-х років з'являються «Гімназійна дидактика згідно з новими міністерськими інструкціями, виданими для гімназійного навчання» (3 год. в тиждень) та «3 гімназійної дидактики. Розбір деяких міністерських положень інструкцій 1884 року стосовно гімназійного навчання, зокрема, вивчення мов» (2 год в тиждень) [5].

Більша частина предметів була розрахована на один семестр. Окремі лекційні курси, наприклад «Гімназійна дидактика», «Історія педагогіки з часів Відродження класичних наук до XVIII ст.», «Педагогічна психологія» та «Гімназійна дидактика згідно з новими міністерськими інструкціями, виданими для гімназійного навчання», могли продовжуватися у другому або й третьому семестрах. Ймовірно, тривалість курсу визначав сам викладач, враховуючи обсяг матеріалу й актуальність тематики занять.

Іноді на додаток до лекційних курсів у навчальних планах університету з'являються практичні дисципліни, покликані наблизити студентів до шкільних реалій. Зокрема, у 1876/77 навч. році такий курс носив назву «Репетиторіум з педагогіки, поєднаний із практичними вправами» в обсязі 1 год. в тиждень і був доступний для участі за попереднім записом у лектора з педагогіки. Аналогічний курс був запланований і в наступному навчальному році як

«Репетиторіум із загальної педагогіки і дидактики» в такому ж обсязі, а згодом вже як «Педагогічні вправи» на постійній основі [4; 5].

Зміни, яких зазнав зміст педагогічної освіти у Львівському університеті з початку 1870-х років, неминуче позначилися на рівні заповнення студентських аудиторій. Зростала кількість студентів різних факультетів університету, що відвідували педагогічні навчальні курси філософського факультету. Наступна таблиця подає динаміку зміни числа студентів, що відвідували заняття з педагогіки у 1865–1872 рр. [2, арк.181].

Подані статистичні дані демонструють зростання кількості студентів, що відвідували педагогічні курси протягом періоду 1865–1872 рр., удвічі (від 92 до 180), причому лише за 1871–1872 рр. – з 130 до 180 студентів. Нагадаємо, саме в цьому році педагогічна підготовка на філософському факультеті розширила номенклатуру і змістове наповнення своїх педагогічних навчальних курсів.

Аналогічні зміни стосувалися і змістого наповнення педагогічної освіти в інших австрійських університетах. Так, у навчальних планах Краківського університету 1873/74 навч. році зафіксовано появу лекційного курсу «Головні засади педагогіки і дидактики з оглядом найважливіших педагогічних систем») в обсязі 2 год. в тиждень і педагогічний конверсаторій (семінар) в обсязі 1 год. в тиждень [7, s. 29]. Протягом останньої чверті XIX – початку XX ст. педагогічна підготовка студентів філософського факультету цього університету збагатилася такими предметами як «Філософія педагогіки XIX ст.», «Поточний розвиток педагогіки», «Педагогіка Гербарта», «Історія педагогіки з XVI ст.», «Середні школи в Європі і Америці», «Про застосування психології у педагогіці», «Про плекання волі і характеру» тощо [7, s. 30–31].

Рік	Кількість студентів факультету філософії	Кількість студентів різних факультетів, які відвідували лекції педагогіки			Загальна кількість
		теологія	філософія	право	
1865	128	67	20	5	92
1866	166	85	10	28	123
1867	173	68	29	23	120
1868	193	91	27	10	128
1869	163	117	32	18	167
1870	157	90	33	12	135
1871	139	89	27	14	130
1872	152	80	75	25	180

Відсутність норми про обов'язковість використання у навчальному процесі тексту офіційного підручника і строкатість назв лекційних курсів може свідчити про безпосередню залежність змісту педагогічної освіти від конкретних дидактичних завдань, які ставив перед студентами викладач цих курсів. Відповідно, зміна назв навчальних курсів психолого-педагогічного циклу свідчить про те, що зміст педагогічної підготовки студентів значною мірою залежав від наукових зацікавлень професора та його наукових і дидактичних пріоритетів [4; 5].

Таким чином, для реконструкції цілісної картини педагогічної підготовки студентів Львівського університету разом зі з'ясуванням особливостей її організаційної структури важливого значення набуває персоналістичний аналіз.

Становлення світської педагогічної освіти у Львівському університеті в останній третині XIX ст. стало логічним наслідком низки освітніх реформ в Австрії після скасування Конкордату в 1870 р. У контексті цих реформ було розмежовано педагогічну підготовку студентів на теологічному і філософському факультетах, зокрема, було розроблено і запроваджено роздільні номенклатури навчальних курсів на основі окремого організаційного, фінансового і кадрового забезпечення. У подальших дослідженнях організаційно-дидактичних аспектів становлення вчительської підготовки студентів Львівського університету в останній третині XIX ст., варто здійснити аналіз наукової та педагогічної діяльності викладачів, на яких покладалася відповідальність за реалізацію завдань такої підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бись О. С. Історико-правові аспекти розвитку міжнародної діяльності Апостольського престолу / О. С Бись // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3 (31). – С. 217–223.
2. ДАЛО. Ф. 26, оп. 4, спр. 247.
3. Пенішкевич О. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок XX ст.) / О. І. Пенішкевич. – Чернівці: Рута, 2002. – 519 с.
4. Akademische behörden an der K. K. Universität zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter (sommer) semester des Studien-Jahres 1871/72 ... 1874/75. – Lemberg: Aus der k.k. galizischen Aerarial-Staats-Druckerei, 1871 ... 1874. – 46 s.
5. C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład i program wykładów w zimowym (letnim) półroczu 1875/76 ... 1913/14. – Lwów : Z I. związkowej drukarni, 1875 ... 1913. – 49 s.
6. Finkel L., Starzyński S. Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Cz. 1–2. – Lwów: Nakładem Senatu akademickiego c.k. Uniwersytetu Lwowskiego, 1894. – Cz. 1. – 351 s.
7. Łuczyńska B. Początki pedagogiki jako dyscypliny akademickiej na uniwersytetach Jagellońskim i Lwowskim w dobie autonomii / Barbara Łuczyńska // Galicja i jej dziedzictwo. T. 3. Nauka i oświata / pod red. A. Mejssnera i J. Wyrozumskiego. – Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1995. – S. 23–42.